

УДК 78.087.68(477.85):781.1.072А.Кушніренко

АНДРІЙ КУШНІРЕНКО – ДОСЛІДНИК МУЗИЧНОЇ СПАДЩИНИ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА

Ольга КУШНІРЕНКО

*Кафедра музикознавства,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Валова, 18, Львів, Україна, 79008
тел.: (+380322) 239 41 97, e-mail: fkultart@mail.ru*

Розглянуто пошукову та науково-дослідницьку діяльність Андрія Кушніренка. Подано коротку характеристику двох випусків збірника “С. Воробкевич. Хорові твори”, що налічує понад 100 майже невідомих творів композитора.

Ключові слова: Сидір Воробкевич, музична культура Буковини, хорова творчість, збірник “С. Воробкевич. Хорові твори”, Андрій Кушніренко.

Неабиякий талант Сидора Воробкевича зумів поєднати в собі дар поета, письменника, композитора, диригента, фольклориста, педагога та громадського діяча. Свій музичний шлях він розпочав як аматор, а завершив як відомий композитор. Варто відзначити, що С. Воробкевич єдиний з митців старшого покоління отримав професійну освіту – закінчив Віденську консерваторію як викладач співів і хоровий диригент.

Постійно С. Воробкевич працював з хоровими колективами – спершу з сільськими хорами, потім, у Чернівцях – з дитячим, гімназійним і студентським хорами, а також з хором “Руської бесіди”. Як довголітній диригент-практик він відіграв надзвичайно важливу роль у розвитку хорової культури Буковини. Саме С. Воробкевич сприяв організації хорових гуртків у багатьох містах і селах Буковини, в яких замість одноголосного широко запроваджували багатоголосний спів. Властиво, можна стверджувати, що саме С. Воробкевич перший ввів багатоголосний спів на Буковині [1, с. 18].

Практична диригентська діяльність мала великий вплив на його хорову творчість. Як композитор С. Воробкевич писав багато і надзвичайно легко. Він частенько приносив на репетиції щойно створений власний твір, перевіряючи вже на практиці його звучання. Винятковим було також поєднання в одній особі композитора і поета, що дало чудові творчі результати. Вокальні твори С. Воробкевича – це єдність музики і слова. На сьогодні відомо понад 400 творів для хору, причому більшість із них написана на власні вірші, які він підписував псевдонімом “Данило Млака”.

Хорові твори С. Воробкевича були добре відомими, часто звучали на концертах, ювілейних святах, музично-декламаційних вечорах, посідали одне з перших місць у програмах усіх без винятку хорових колективів не лише Буковини, але і Західної України. “Сотки його композицій, патріотичних і ліричних пісень, квартетів, кантат і застольних співається повсюди на Русі, і немає вечорів музикальних, де б не виконувано цих творів” – писала “Руська читанка” за 1886 рік, Львів [1, с. 18–19].

Усе життя С. Воробкевич мріяв видати свої твори. Деякі з них друкували свого часу у галицьких збірках “Боян” та інших виданнях. Збірка з 7 хорових творів на слова Т. Шевченка видана 1887 року в Лейпцигу. У 1906 році 12 чоловічих хорів а саррелла вийшли друком окремим збірником за редакцією Д. Січинського.

У радянські часи ім'я С. Воробкевича протягом десятиліть було майже забуте, викреслене з історії пісенної культури – за патріотичні мотиви у творчості, за те, що належав до духовенства. Лише рідко окремі твори виконували деякі професійні, навчальні та аматорські колективи. У 60-х роках було опубліковано декілька хорів у циклі збірників “Українські композитори кінця ХІХ – поч. ХХ ст.” за редакцією Миколи Колесси і Володимира Василевича.

Однак значна частина музичних творів С. Воробкевича залишилася у рукописах, а деякі з часом і зовсім були втрачені. Про це з гіркотою він писав сам: “Від року 1860 до сего дня (до 1893 р.) нагромадилось чимало моїх чотириголосих світських композицій. Трудно було мені їх з подертих рукописей під лад в одну книжечку списати і упорядкувати. Не одна композиція марно пропала, бо чесні люди мені їх не звернули...” (“Неділя”, Львів, 1911, № 47) [4, с. 24; 7, с. 115].

Музичній хоровій спадщині С. Воробкевича судилася сумна доля. “Зашифрована” в рукописах, вона довго беззвучно покоїлася в архівах бібліотек та у приватних колекціях. Велике завдання “оживити” музику С. Воробкевича узяв на себе перший професор музики на Буковині, засновник першої в Україні музичної кафедри в університеті, композитор і диригент, народний артист України, лауреат Національної премії імені Т. Шевченка, член-кореспондент Академії мистецтв України Андрій Кушніренко.

Творчим подвигом А. Кушніренка можна вважати вороття ним доброго імені С. Воробкевича, повернення із довгого і важкого забуття прекрасних хорових творів композитора, його багатой музичної спадщини.

У 1986 році, на честь 150-ї річниці від дня народження С. Воробкевича, творча інтелігенція Буковини вшанувала пам'ять композитора. Саме це дало поштовх для подальшого вивчення його творчості. Тоді в А. Кушніренка зародилася ідея опублікувати збірник хорових творів С. Воробкевича, а найкращі з них записати на грамплатівку на фірмі “Мелодія”. Він говорив так: “Мій патріотичний обов'язок – упорядкувати і видати збірник, подарувати прийдешнім українцям частину тієї велетенської праці, яку залишив нам великий духівник” [8, с. 62].

Почалася довга, виснажлива робота. Не забуваймо про те, що А. Кушніренко тоді був художнім керівником та головним диригентом Державного заслуженого академічного Буковинського ансамблю пісні і танцю, і потрібно було знайти можливості та час, щоб працювати в архівах, поєднувати основну роботу та займатися науково-дослідницькою і пошуковою діяльністю, віднайти і переглянути – “перевернути” гори нотних матеріалів.

Більшість музичних рукописів А. Кушніренко розшукав у фондах Інституту літератури імені Т. Шевченка АН України, де вони благополучно перетерпіли чимало лихоліть і дійшли до нас у своєму первозданному вигляді. Частину окремих видань і рукописів було знайдено у Львівській науковій бібліотеці імені В. Стефаника, у Державному архіві Чернівецької області, в архіві бібліотеки Чернівецького університету імені Ю. Федьковича, у Літературно-мистецькому відділі Чернівецького краєзнавчого музею, а також деякі твори було придбано у різних приватних осіб (Г. Гараса, І. Робачека, К. Демочка та ін.).

Варто зазначити, що А. Кушніренко опрацьовував віднайдені матеріали, за власні кошти перефотографовував цінні рукописи, а вже пізніше розшифровував і переписував їх. У цій нелегкій праці йому активно допомагали й артисти ансамблю – Ярослав Солтис, Мирослава Ребойчук-Кушніренко.

Працюючи над збірником, А. Кушніренку довелося не лише розшифровувати авторські рукописи С. Воробкевича, але й виправляти помилки, дописувати пропущені ноти, а часом і цілі фрази, поліпшувати голосоведення і фактуру хорових творів, виставляти темпові та динамічні позначення, згідно з характером і змістом того чи іншого твору. Багаторічне дослідження творчості С. Воробкевича дало можливість детально проаналізувати його композиторський стиль, за необхідності зробити відповідну редакцію окремих партитур.

Першим результатом наполегливої дослідницької праці у 1990 році став запис 13 творів у виконанні хору Державного заслуженого академічного Буковинського ансамблю пісні і танцю на фірмі “Мелодія”, зокрема це “Веснянка”, “Гори Карпати”, “Туга”, “Зозуля”, “На чужині”, “Рідна мова”, “Думи мої”, “Тече вода”, “В пам’ять руським кобзарям”, “Пробудилась Русь”, “Чом красна Буковина”, “Вечір”, “Над Прутом”. На жаль, цей великий творчий доробок залишився лежати на московському складі – його Україна не змогла викупити (значно пізніше цей запис таки з’явився у вигляді аудіокасети).

Та А. Кушніренка це не зупинило. Він створив концертну програму з 25 творів С. Воробкевича, з якою 17 лютого 1993 року в день преподобного Сидора хор Буковинського ансамблю виступив в органному залі Чернівців. Запропонована програма фактично є унікальною і на сьогодні.

Також А. Кушніренко сам коментував окремі твори, розповідав про їх дослідження. Слухачі вперше ознайомилися з композиціями на слова Т. Шевченка “Думи мої”, “Тече вода”, з творами, музику та тексти до яких написав С. Воробкевич, а саме “Пам’ять руським кобзарям”, “Мово рідна”, “Над Прутом”, “Зозуля” та ін. Справжнім відкриттям для шанувальників хорового співу стали три частини Літургії Св. Іоанна Златоустого: “Святий Боже”, “Херувимська”, “Яко до Царя”. Завершився концерт співом “Многая літа”.

Це була справді визначна подія у музичному житті не лише Буковини, але й в українській культурі. Концерт записала Чернівецька телестудія, навіть виникла думка, щоб програму показати в Києві, але ця ідея так і не втілилася в життя за браком коштів.

Саме 1993 року на Буковині було засновано літературно-мистецьку премію імені С. Воробкевича, а першим лауреатом цієї почесної відзнаки по праву став А. Кушніренко. Мрія С. Воробкевича здійснилася – завдяки пошуковій та дослідницькій роботі А. Кушніренка вдалося підготувати до друку понад 100 хорових творів. Надзвичайно важливим є те, що редакційну роботу над музичними рукописами він провадив сам, але не залишив поза увагою літературні тексти, до роботи над якими залучив науковця Миколу Юрійчука та поетесу і письменницю Марію Матіос.

У 1996 році за редакцією А. Кушніренка побачила світ перша збірка “С. Воробкевич. Хорові твори”, яка вийшла друком у київському видавництві “Музична Україна”. Це, по суті, перший збірник хорових творів С. Воробкевича, виданий у такому обсязі (55 творів). За винятком кількох композицій, усі інші публікували вперше і збірка одразу стала раритетною.

У вступній статті А. Кушніренка “Буковинський жайвір” подано етапи життєвого і творчого шляху С. Воробкевича, охарактеризовано основні групи творів композитора. Особливу увагу приділено хорovým композиціям, які розшукав, зібрав, а також розшифрував і аранжував упорядник. Збірник містить нотний матеріал і коментарі. Укладений за принципом, який обрав колись сам С. Воробкевич і складається з 7 розділів:

1. Хорові твори на поезії Т. Шевченка.

С. Воробкевич був одним із перших композиторів Західної України, який звернувся до поезії Т. Шевченка, створивши близько 50-ти композицій на вірші з “Кобзаря” (“Думи мої”, “Гомоніла Україна”, “Тече вода” та ін.).

2. Пісні патріотичні, козацькі та інші.

З патріотичних творів на власні тексти особливо виділяється хорова пісня “Задзвенімо разом, браття” (“Пробудилась Русь”), яку часто виконували на святкових зібраннях і концертах як гімн. Популярними були на Буковині чоловічі хори “Чом красна Буковина”, “Гайда з нами в Цареград”, “Цар-ріка наш Дніпро”. Чіткий ритм, енергійні інтонації, тенденція в гармонії – не виходити за межі основних функцій – ось ті характерні риси, що їх можна знайти в піснях цього жанру.

3. Пісні любовні, прощальні, розлуки.

Особливо майстерно вдавалися С. Воробкевичу хорові мініатюри лірико-побутового характеру. Понад 200 творів на власні тексти відзначаються задушевністю, поетичністю, мелодійністю. Кращі з них входили в постійний репертуар домашнього музикування інтелігенції, городян і навіть стали популярними в селянському середовищі. Це такі твори, як “Сині очі”, “Розлука”, “Заграй ми, цигане старий”, “На чужині загибаю”, “Вечір”, “Веснянка”, “Прощай” та ін. Вони є типовими зразками побутової романсової лірики, поданої у хоровому викладі. Найпоширенішою була пісня “Над Прутом”, яку часто залучав до свого репертуару видатний оперний співак, буковинець Орест Руснак, виступаючи з концертами у країнах Європи та Америки [4, с. 25].

4. Комічні і жартівливі пісні.

Уперше серед західноукраїнських композиторів С. Воробкевич почав створювати комічні, жартівливі і застольні хори (приблизно 40, також на власні тексти), що відтворюють радісний настрій, веселу вдачу, дотепний гумор (“Блоха”, “Когут”, “Воробець”, “Хто не любить спів, жону” та ін.).

5. Хори мішані та однорідні.

6. Духовна музика.

На особливу увагу у творчості С. Воробкевича заслуговує величезний пласт духовної музики. Цей розділ його спадщини найменш відомий. В архівах зберігається понад 200 композицій – це безліч псалмів, молитви, херувимські (“Святий Боже”, “Херувимська”, “Отче наш”, “Хваліте Господа”, “Христос воскрес” та ін.), окремі божественні піснеспіви на старослов’янські, румунські, молдавські, німецькі тексти. Із 40 Літургій було надруковано лише вісім.

7. Многая літа.

Хочеться назвати лише окремі моменти редакційної роботи А. Кушніренка. Зокрема, було зроблено перекладення і редакцію твору “Чом красна Буковина” для мішаного хору. В оригіналі партитура чоловічого хору складалася з поголосників, які передав колишній співак аматорського хору Георгій Гарас – народний майстер образотворчого мистецтва.

Слідуючи за змістом та поетичним текстом у хоровій пісні “Зозуля” було дещо змінено інтонаційний стрій, мелодику солістки, яка, імітуючи зозулю, в авторському варіанті мусила співати на одній ноті “соль”. Дописано ноти в партії альт, щоб досягти повноти звучання, а також запропоновано різні закінчення для кожного з куплетів. Така інтерпретація дала змогу створити необхідну єдину кульмінацію твору.

Враховуючи характер музики і зміст твору “Руська веснянка”, проставлено темп і нюанси, які відсутні в оригіналі. У деяких місцях у партії басів не були підтекстовані слова, а також через подовження тривалості звуків знято четвертні паузи (2 та 6 такт), тому що вони розривали слова.

У хорі “Над Прутом у лузі” – для 3-го куплету передбачено інше, порівняно з оригіналом, закінчення, де всі тривалості подовжені. Таке звукове розширення створює враження коди, яка закріплює оптимістичний настрій музики (у тексті “веселість у нас”).

Зроблено перестановку голосів у творі “В пам’ять руським кобзарям” – це створило перегукування верхнього регістру хору з нижнім, що є природнішим. Для мішаного хору перекладено уривки з “Літургії Св. Іоанна Златоустого” і “Многая літа” – в оригіналі ці твори призначені для виконання чоловічим хором.

Презентація збірника відбулася 11 грудня 1996 року в залі обласної філармонії, а її вершиною став концерт творів С. Воробкевича, який з величезним успіхом відбувся у виконанні хору Буковинського ансамблю під орудою А. Кушніренка.

На адресу філармонії надійшли вітальні телеграми і листи від Львівської музичної спілки, видавництва “Музична Україна”.

Ось зміст однієї з них від доктора філологічних наук, професора інституту літератури імені Т. Шевченка НАН України, лауреата премії імені Т. Шевченка Федора Погребенника: “Сердечно вітаю зібрану громаду з нагоди величного свята. 40 років тому мене розпинали в Чернівецькому обкомі партії за статтю про С. Воробкевича, якого тоді партійні чиновники вважали реакціонером. Сьогодні, в незалежній Україні славимо вірного сина нашого народу. Слава С. Воробкевичу, подяка і низький уклін із берегів Дніпра професору А. Кушніренку і хору Буковинського ансамблю”.

Високу оцінку унікальному виданню дав народний артист України, лауреат премії імені Т. Шевченка, професор Микола Колесса.

З листа М. Колесси: “Шановний і дорогий п. Кушніренко! Сердечно дякую Вам за прекрасно видану збірку хорових творів С. Воробкевича. Ця збірка вартісна ще й тим, що в ній поміщені твори досі взагалі, або майже незнані... Це справді подиву гідне, що Вам вдалося в теперішньому важкому перехідному часі підготувати і так гарно видати цей збірник. Бажаю Вам і далі так гарно і плідно працювати для нашої музичної культури. Ваш М. Колесса” (16.12.1996).

Київська газета “Культура і життя” відгукнулася на цю знаменну подію так: “... збірка стала значним внеском у справу розбудови української музичної культури, розвитку вітчизняного музикознавства. А численні хорові колективи України отримали водночас чудовий матеріал для збагачення свого репертуару.

Хочеться подякувати професорові Андрієві Кушніренку за його самовіддану пошукову, наукову і мистецько-виконавську працю, що спричинилася до видання цієї збірки” (18.12.1996 року) [12].

Через 7 років вийшов другий збірник “С. Воробкевич. Хорові твори” у Чернівецькому видавництві “Прут” (2003 року), який містить 58 творів. Цей випуск

є продовженням попереднього. Твори, що увійшли до другого збірника опубліковані вперше.

У передмові А. Кушніренко детально охарактеризував будову збірки, яка поділена на чотири розділи:

1 розділ – це хори, різні за тематикою, від патріотичних до лірико-жартівливих. Твори, присвячені важливим історичним подіям, зокрема кантата “В пам’ять смерті Т. Шевченка”, кант “Во славу Кирилу і Мефодію”; пісні козацькі “Козак Гарасим”, “Палій”, “Гусяр”; пісні ліричні та жартівливі “Серенада”, “Катеринко моя” та ін.

2 розділ – в’язанка українських народних пісень під назвою “Вінок сплетінь із родимих квітів”, яка засвідчує фольклористичну діяльність

С. Воробкевича. Завжди натхнення для своєї творчості він черпав з народної пісні, яку називав “талісманом, що відкриває таємниці минулого” [3, с. 3]. В’язанка об’єднує пісні різних регіонів України. Наприклад, “Їхав козак за Дунай” і “Верховино, світку ти наш” або “Дівка в сінях стояла” і “Бодай ся когут знудив”. Їх викладено у формі простих аранжувань з метою популяризації народної пісні. У рукописі, що зберігається в Інституті літератури НАН України імені Т. Шевченка, була переплутана послідовність пісень, з яких складається ця в’язанка. Варіант, що друкується, має тепер логічний зв’язок, який обумовлено тональним планом, змістом і сюжетною лінією. Окрім того А. Кушніренко проставив відповідні ключові знаки, темпи, динамічні відтінки, яких у партитурі не вистачало. виправлено низку помилок, які траплялися в рукописі, у деяких місцях удосконалено голосоведення і доповнено гармонію, притаманну стилю композитора.

3 розділ складають фрагменти з Божественної Літургії для чоловічого хору. Скомпонований з духовної музики, зібраної з рукописних варіантів у приватних осіб.

4 розділ – твори для дітей. Це 20 оригінальних дитячих пісень, що були опубліковані у трьох випусках “Співаника для шкіл народних” (Відень, 1889 та 1892 років) в одноголосному і двоголосному варіантах. “Співаник” складався переважно з народних пісень та творів С. Воробкевича на власні тексти, на слова Т. Шевченка, І. Франка, Ю. Федьковича, М. Шашкевича. Багато років “Співаники” були єдиними посібниками для учителів співу початкових і середніх шкіл.

З метою поповнення репертуару сучасних дитячих хорових колективів і популяризації дитячих пісень С. Воробкевича, їх подано в 3-голосному викладі в аранжуванні А. Кушніренка. Деякі слова у текстах змінено і наближено до сучасної вимови. Серед інших – пісня “Рідна мова”, яку не раз друкували у багатьох букварях і читанках свого часу. Зроблено аранжування для 4-голосного жіночого хору.

В одному з листів С. Воробкевич писав: “До якої народної школи не вступлю, всюди почую мої пісні. Се мені нагорода, що я діточі серця музикою ублагородив; не даремно я та не без цілі жив на сім світі” [10, с. 74].

Тепер можна з впевненістю стверджувати, що Сидору Воробкевичу належить почесне місце серед інших композиторів-класиків і велика заслуга в цьому нашого сучасника, Андрія Кушніренка.

Список використаної літератури

1. Білинська М. Сидір Воробкевич / М. Білинська. – Київ : Музична Україна, 1982. – 48 с.

2. *Воробкевич С.* Хорові твори / С. Воробкевич ; заг. ред., упорядкув. та коментарі А. М. Кушніренка. – Київ : Музична Україна, 1996. – 144 с.
3. *Воробкевич С.* Хорові твори / С. Воробкевич ; заг. ред., вступ. ст. та упорядкув. А. М. Кушніренка. – Чернівці : Прут, 2003. – Вип. 2. – 132 с.
4. *Демочко К.* Музична Буковина / К. Демочко. – Київ : Музична Україна, 1990. – 136 с.
5. *Довгань О.* Із джерел літератури і мистецтва Буковини / О. Довгань. – Чернівці : [б. в.], 2008. – 264 с.
6. *Загайкевич М.* Музичне життя Західної України другої половини ХІХ ст. / М. Загайкевич. – Київ : вид-во АН УРСР, 1960. – 192 с.
7. *Кушніренко А.* Сидір Воробкевич і сучасність / А. Кушніренко // Мистецтвознавство України. – Київ : [б. в.], 2001 – Вип. 2. – С.113–117.
8. Мистецькі обрії Андрія Кушніренка : хрестоматія. – Чернівці : [б. в.], 2003. – Вип. 2. – 112 с.
9. Музичне краєзнавство Буковини : хрестоматія. – Чернівці : ЧНУ, 2003. Вип. 1. – 88 с.
10. *Никоненко П.* Буковинський жайвір. / П.Никоненко. – Чернівці-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М., 2011. – 324 с.
11. Путівник по фондах рукописів / С. І. Воробкевич ; Архів інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України. – Київ : видавничий центр “Спадщина”, 1999. – С. 92–95.
12. *Сюта Б.* Повернення Сидора Воробкевича / Б. Сюта // Культура і життя. – 18 грудня 1996.
13. *Ярошенко І.* Мистецтвом встелені шляхи / І. Ярошенко. – Чернівці : Прут, 2004. – 220 с.

Стаття надійшла до редколегії 15.03.2014

Прийнята до друку 23.04.2014

ANDRIJ KUSHNIRENKO – IS RESEARCHER MUSICAL HERITAGE SYDORA VOROBKEVYCHA

Olga KUSHNIRENKO

*Department of Musicology,
Ivan Franko Lviv National University,
str. Valova, 18, Lviv, Ukraine, 79008
tel.: (+380322) 239 41 97, e-mail: fkultart@mail.ru*

The article covers the search and research activities by Andrei Kushnirenko. It is given a short characteristic of the two editions of collections “S. Vorobkevych. Choral works”, which includes over 100 unknown works of the composer.

Key words: Sydir Vorobkevych, musical culture of Bukovina, choral works, a work of “S. Vorobkevych. Choral works”, Andrij Kushnirenko.

**АНДРЕЙ КУШНИРЕНКО – ИССЛЕДОВАТЕЛЬ
МУЗЫКАЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ СИДОРА ВОРОБКЕВИЧА**

Ольга КУШНИРЕНКО

*Кафедра музыковедения,
Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Валовая, 18, Львов, Украина, 79008
тел.: (+380322) 239 41 97, e-mail: fkultart@mail.ru*

Рассмотрено научно-исследовательскую деятельность Андрея Кушниренко. Раскрыто краткую характеристику двух выпусков сборника “С. Воробкевич. Хоровые сочинения”, которые насчитывают больше 100 почти неизвестных сочинений композитора.

Ключевые слова: Сидор Воробкевич, музыкальная культура Буковины, хоровое творчество, сборник “Сидор Воробкевич. Хоровые сочинения”, Андрей Кушниренко.